

„Fabrike radnicima“

NAKON što je Vlada pre dve nedelje najavila restrukturiranje 175 društvenih preduzeća do 30. juna sledeće godine, u medijima se pojavilo više predloga stručnjaka na koji način treba sprovesti restrukturiranje. Jedan od predloga je da se ova preduzeća vrate radnicima. Ekonomista Slobodan Komazec podsća „da je u domaćoj praksi bilo nekoliko slučajeva da su preduzeća vraćena radnicima na upravljanje, tako što su postala radnička akcionarska društva, veoma uspešna i produktivna u poslovanju, koja su čak investirala u dalji razvoj.“

Već i samo pominjanje radničke uprave u pozitivnom konketstu, nakon višedecenijske stigmatizacije zvuči kao korak napred. U ovom broju objavljujemo drugi deo izlaganja sociološkinje Nade Novaković na diskusiji *Radnici i kapitalizam*, održanoj 9. marta ove godine u okviru projekta *Imenovati TO ratom*, koja nas podsćea kako je teklo isključivanje radnika iz upravljanja preduzećima za koja se danas traži spasonosno rešenje.

Projektni tim *Imenovati TO ratom*

NAJVAŽNIJE POSLEDICE PRIVATIZACIJE

Privatizacija u Srbiji otpočela je „prodajom“ društvenih stanova. Ona je bila masovna i za njihove korisnike vrlo uspešna. Sve je teklo po posebnom postupku, a cene „otkupa“ bile su skoro simbolične u odnosu na tržišne vrednosti.

Promena vlasništva dodatno je zacementirala nasleđene nejednakosti u raspodeli društvenih stanova. Stambena politka je bila klasno obojena, tako što je favorizovala gradske slojeve, ljude sa višim obrazovanjem, na boljim radnim i partijskim funkcijama i u dobro plasiranim granama i preduzećima i ustanovama. Istraživanje raspodele stanova, stambenih kredita i stanova solidarnosti od 1974. do 1986. godine u SFRJ je to nedvosmisleno potvrdilo. Na početku tranzicije sve je bilo neizvesno i teško predvidivo. Oni koji su prvi ulazili u otkup stanova su, po pravili, najviše za njih platili. Svako kašnjenje u toj „trci“ značilo je za stanare i nove vlasnike veliki materijalni dobitak. Stiglo se dotle da isti stan, u istoj zgradi i vertikalni, tj. istog kvaliteta, sobnosti i površine, neko je platio 10.000 DEM, a drugi simboličnih 10 DEM. Još bolje su se snašli oni koji su stanove „otkupili“ na 40 godina, simbolične rate i kamate. Ukratko, ova privatizacija stambenog fonda Srbije se obavljala po modelu koji je daleko od tržišnog. Jedino je Slovenija imala drugačiju privatizaciju stanova. Oni su otkupljivani svega 10-20% ispod realne tržišne vrednosti.

Kasniji pojam privatizacije se, namerno ili pogrešno, svodio na prodaju društvene svojine. Tako je on sužen na ekonomski, pa i to usko tumačen i realizovan. U svakom slučaju, svaka promena vlasništva je na svoj način „pljačka“. Tako je bilo i kod „socijalističke akumulacije kapitala“ (nacionalizacija, otkup, seljačke i druge zadruge, agrarne reforme i dr.). Početkom devedesetih se ponovilo, u sasvim drugim uslovima i ulogom najvažnijih učesnika. U oba slučaja država je imala monopol kod kreiranja politike i zakonodavstva privatizacije, tj. i kod nove tzv. prvobitne akumulacije kapitala na ovim prostorima.

Posledice privatizacije su brojne: ekonomske, socijalne, političke, demografske i sl. Ovde se navode najbitnije. To su podaci o prodaji preduzeća, otpuštenim radnicima, socijalnim programima i sredstvima dobijenim od privatizacije. Ocena rezultata privatizacije ima smisla tek kad se uporede sa ciljevima procesa koji je stanovništvu nametnut. Najvažniji ciljevi privatizacije su društvu nametnuti od „međunarodne zajednice“, odnosno međunarodnih finansijskih institucija. U prvom redu reč je o Svetskoj banci, Londonskom klubu, Međunarodnom monetarnom fondu, u kojima najveći uticaj imaju SAD i razvijene zemlje EU. Koncept za koji se opredelila vladajuća politička elita je zasnovan na mešovini neoliberalnog kapitalizma i Vašingtonskog konsenzusa. To je konkretno značilo da su osnovni postulat tog koncepta sveopšta privatizacija, liberalizacija i stabilizacija (pre svega kursa domaće valute). Svoje protivljenje takvoj privatizaciji iznosili su javno pojedini ekonomisti (Mladen Kovačević, Slobodan Komazec, Jovan Dušanić, na primer), ali bez većeg odjeka i uticaja. Na kraju privatizacije potvrdilo se da su bili u pravu, ali šteta većini stanovništvva već je naneta, bez ikakve mogućnosti da se otkloni. Noviji apeli „međunarodne zajednice“ da se preispitaju „sporne privatizacije“ više deluju kao ironija i cinizam, nego što znače potez koji ispravlja najveće „greške“ navedenog koncepta privatizacije.

Prema studiji „Nov model privatizacije u Srbiji“ (CLDS, Beograd, 2000, B. Begović, B. Živković i B. Mijatović): „Osnovni cilj privatizacije jeste povećanje efikasnosti preduzeća, proistekle iz zdravijih motiva poslovanja, a kroz smanjenje troškova, finansijsku rekaptalizaciju, bolju radnu disciplinu, bolju organizaciju, nove investici-

je i slično. Drugi cilj je poboljšanje finansijske pozicije države, i to na tri načina: od prihoda od privatizacije; od gašenja subvencija državnim i društvenim preduzećima; od povećanja poreskih prihoda iz veće ekonomske aktivnosti. Za vladu, važan cilj privatizacije može biti pokušaj povećanja sopstvenog političkog rejtinga izborom demagoški ubedljivog programa privatizacije, što je u suprotnosti sa prva dva cilja.“ (str. 6). Naravno, sve je to pojednostavljeno rečeno, ali je stvarno malo od toga ostvareno. U sledećoj tabeli su podaci o ekonomskim efektima privatizacije.

Tab 1 Privatizacija preduzeća u Republici Srbiji (u periodu od 1. januara 2002. do 30. septembra 2009. godine)

Red. Br.	Privatizacija 2002-2009	Br. firmi	Br. zaposlenih	Knjgov. vrednost	Prodajna cena	Investicije	Soc. program
I	Prodaja kapitala tender+aukcija	1.807	224.688	2.018.521	2.284.950	1.370.785	276.689
II	Tržište kapitala	686	131.630	566.420	586.353	5.902	-
	Ukupno I+II	2.493	356.318	2.584.941	2.871.303	1.376.687	276.689
III	Raskidi ugovora	446	58.985	333.828	784.930	210.674	2.042

Izvor: Agencija za privatizaciju. Preuzeto iz knj. Mr Sanja Paunović, dr Rajko Kosanović, Ekonomija u senci (*Shadow Economy*), SSSS-Pan European Regonal Concil, Beograd, 2010, str. 45

O socijalnim posledicama po radnike koji su u tome učestvovali ima malo detalja. Samo su navedena sredstva za socijalne programe. Ona su u suštini postala kamen spoticanja, nesporazuma kako radnika kojima su bila nemenjena, tako i između njih, novih vlasnika i države. Većina otpuštenih radnika u granama koje su najlošije plasirane na tržištu i u raspodeli političke moći (tekstilna, drvna, prehrambena, metalska industrija, na primer) privatizacijom su konačno marginalizovani. Ako su i dobili socijalne programe, iznos je bio od 50 evra po godini staža do najviše 300 evra. U najbolje stojećim granama i preduzećima, važnim za političku vlast, socijalni programi su bili višestruko povoljniji. I što je važnije, oni su se poštovali i na vreme isplaćivali. Prema oceni ministra rada (S. Lalovića), 95% tih sredstava otišlo je u potrošnju. To znači da su gubitnici posla vrlo brzo ostajali i bez para, staža i mogućnosti sticanja penzija. Država je radnicima koji su ostajali bez posla u više navrata „pomagala“. Naime, vlasti su posle 5. oktobra 2000. godine bile „velikodušne“ prema ranije oštećenim radnicima. U više navrata su iz budžeta izdvajali sredstva za „povezivanje staža“. Kako se privatizacija ubrzavala, rastao je i broj otpuštenih radnika. Računa se da je za poslednjih deset godina tranzicije bez posla ostalo milion radnika. Mnogima od njih nisu isplaćivani socijalni programi, ali ni doprinosi za socijalno i penziono osiguranje. Stoga su političke elite, najčešće u predizbornim mesecima, to nadoknađivale oštećenim radnicima. Činila je to samo gde, kad i koliko je morala. Mnogi štrajkaići i demonstranti na gradskim trgovima i važnim saobraćajnicama su više puta i bespomoćno tražili da se to i za njih učini. Najčešće su ih ignorisali i vlast i novi vlasnik preduzeća. Najzad, o surovosti privatizacije i namercije društva sveđoče i desetine hiljada radnika koji nemaju ni osnovno zdravstveno osiguranje! Njihovi uslovi rada, lečenja i uopšte kvalitēt života mogu se porediti sa radnicima u kapitalizmu s početka devetnaestog veka! Novi privatni sektor svojine je dominantan u stvaranju BDP Srbije. On je po svojoj strukturi heterogen, tako da je „pupčanom vrpcom“ interesno vezan za političku elitu. Značajan broj preduzetnika radi u „sivoj“ i kriminalizova-

za samoobrazovanje

Riliten

uciteljneznalica.org

drustvena pitania

noj ekonomiji, što vlasti tolerišu. Uostalom, zaposeni u privatnom sektoru su najeksploatisaniji i najviše obespravljani radnici. O njima malo brinu sindikati, a mnogi su svakodneвно izloženi najsurovijoj torturi i eksploataciji. Posebno su pogodeni mladi bez stalnog radnog odnosa, žene i stariji radnici nižih kvalifikacija. Država ostaje na pozicijama „nemešanja“, mada na taj način lišava sebe i značajnih sredstava. Toliko neodgovornosti teško da se moglo očekivati od onih koji su naglasak stavljali na legalitēt, važnost institucija i demokratsko i transparentno donošenje najvažnijih odluka.

Najzad, vredī podseēti da u Srbiji uopšte nije ni postojala ozbiljna strategija privatizacije. To znači da nije ni napravljen koncept šta, kad, kako treba da se zaštiēi, ili prodā pod određenim uslovima. Nacionalni i ekonomski suverenitet je ugrožen prodajom najvrednijih preduzeća, dezindustrializacijom i masovnim zaduživanjem u inostranstvu. Privatizacija je poslužila kao „tunel“, u kojem su se najbolje snašli o obogatili pripadnici političke i ekonomske elite. U njemu su ostali masovni gubitnici tranzicije – manualni radnici. Da li su oni za to uopšte krivi? Jedan deo odgovora nalazimo u osvrtu na karakter i način delovanja sindikata tokom tranzicije, ali i osvrtom na najvažnije uzroke i povode radničkih štrajkova u vremenu ubrzane privatizacije. Oni pokazuju kojim tempom, kako i zašto su radnici postali atomizirana, osiromašena, nemoćna masa stanovništva. Nasuprot njih su 3-5% najbogatijih građana, koji po merilima bogatstva pripadaju „svetskoj elitī“. Oni su stvarni dobitnici privatizacije i tranzicije Srbije.

Uvodna rečenica

Dr Nada G. Novaković

PRIVATIZACIJA I PROPAST RADNIČKE KLASSE SRBIJE (2)

National Endowment for Democracy
Supporting freedom around the world

Projekat finansiraju Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava i Holandska Ambasada u Beogradu po programu Matra Embassy Programme.

Sadržaj ovog štampanog materijala je isključiva odgovornost CZKDa i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije.

Imenovati TO ratom – Centar za kulturnu dekontaminaciju

SINDIKATI, RADNICI I PRIVATIZACIJA

Sindikati i štrajkovi

Jedna od najvažnijih uloga sindikata jeste uspešno organizovanje i vođenje štrajkova. Tom poslu se pristupa, po pravilu, tek kao krajnjem sredstvu borbe za ostvarenje osnovnih socio-ekonomskih prava radnika. Stoga je bitna procena sindikalnih vođa i članstva kad je najpovoljniji trenutak da se na taj način brane interesi zaposlenih. Važno je i posedovanje pouzdanih informacija o širem društvenom okruženju u kojem se preduzimaju ovakve akcije, a pre svega koliko se mogu efikasno zašēiti interesi članstva. Pored toga, za ugled i delovanje sindikata važni su i odnosi u samom sindikatu, stepen poverenja između sindikalnih vođa i obiĉnog članstva. Bitno je da sindikat dosledno zastupa autentiĉne interese radnika pre i u toku štrajka. Prema postojećem radnom zakonodavstvu sindikat je obavezan da na vreme prijavi poslodavcu da se sprema štrajk, dostavi spisnike članova organa koji ga vodi i uz te poštuje minimum procesa rada. Tek tada se priznaje da su te akcije legalne i legitimne. Rukovodstva sindikata na mikro nivou nisu uvek bila i rukovodstva štrajka. U meri u kojoj su sindikati gubili ugled, bili blišiji starim i novim elitama, štrajkaĉi su ih izbegavali. Tada su formirali štrajkaĉke odbore od nesindikalaca, ili samo od najnezadovoljnijih radnika ĉije su interese nastojali štrajkom da ostvare. Istorija radniĉkih borbi, kako u svetu tako i kod nas, puna je primera da je štrajk poĉinjao i spontano, a tek naknadno se formiralo njegovo rukovodstvo. Kod ozbiljnijih i uspešnijih štrajkova dobra organizacija, plan delovanja i finansijska podrška (postojanje štrajkaĉkih fondova) su bile neke od osnovnih pretpostavki njihovog uspeha. Za sindikate u Srbiji posle 2000. godine moţe se reći da su retki koji su imali štrajkaĉke fondove. Konkurencija sindikalnih lidera ne postoji samo na globalnom veći i na nivou preduzeća. Ona se pokazala pogubnom za štrajkaĉe koji pripadaju „drugim“ sindikatima, ili radnim celinama, jer njihove akcije se na razne naĉine ometaju. U meri u kojoj su oni bliski preduzetnicima i vlasti, utoliko njihovo delovanje u javnosti unosi zabunu i pogrešne predstave o opravdanosti najvažnijih zahteva štrajkaĉa. Takvog delovanja bilo je kako u pojedinim preduzećima, tako i kod organizovanja generalnih štrajkova i masovnijih protesta. Na mikro nivou se to ogledalo u

Uvodna rečenica

suprostavljaju svakom pokušaju organizovanja štrajka. Kada do njega i dođe, onda se sukobljeni sindikati javno deklarīšu protiv radnika u štrajku. U Srbiji je uvek postojala makar jedna sindikalna centrala koja je bila „prorežimska“. Ovo je znaĉilo, pre svega, da je i štrajkove i nezadovoljstvo radnika, u skladu s tim procenjivala i organizovala. Posle 2000. godine nastajivana je saradnja političke elite na vlasti (DOS-a) sa UGSS „Nezavisnost“. Oni su imali sliĉne stavove u pogledu najvažnijih pravaca društvenih promena, a posebno o privatizaciji. Otuda u sindikalnoj štampi i javnom ponašanju zapaţamo saglasnost sindikalnog lidera i predstavnika vlasti o potrebi privatizacije. Druga sindikalna centrala, uzela je direktnog uĉešća u novoj vlasti (ASNS). Naime, njen predsednik Dragan Milovanović, postao je ministar rada. I jedan i drugi sindikat su nastojali da novoj vlasti daju više vremena da se dokaţe, a štrajkove koje su organizovali iz „stare“ SSSS centrale su ignorisali, a ĉesto i javno osuđivali. Kasnije se situacija menjala, tako što su sindikalci, pored međusobnih sukoba, uspešli da poremete i odnose u sopstvenim redovima. Poseban odjek u javnosti imali su sukobi u najvećoj sindikalnoj centrali, koji su imali i oblik klasiĉnog štrajka. Sukoba je bilo i na relaciji centrale i granskih sindikata. Primer za to je i odvajanje granskog sindikata metalaca iz UGSS „Nezavisnost“ i formiranje Industrijskog sindikata. Neki od tih sindikalnih sukoba delovali su pogubno za pomenutu centralu i sposobnost da se na vreme zašēite osnovni interesi članstva. Kako je proces tranzicije napredovao, a sindikalna imovina ostala i dalje u rukama starog/novog sindikata (SSSS), to se desilo da je ovaj sindikat postao najbrojniji na sindikalnoj sceni krajem ove decenije, ali i ekonomski najjaĉi. Sa formiranjem vladajuće koalicije 2008. godine ovaj sindikat je postao „bizak“ političkoj elitī. To se moţe zakljuĉiti po brojnim konkretnim potezima sindikalne elite, od kojih se posebno istĉu uĉešće u „socijalnom dijalogu“, izmenama i dopunama zakona o radu, formiranju kriznih grupa za pomoć ugroţenim radnicima, uloga domaćina za sastanke predstavnika vlasti, krupnih i srednjih preduzetnika i sindikata.

O protivĉnostima odnosa sindikalne i političke elite moţemo se uveriti kako kod određivanja prema privatizaciji, tako i kad su u pitanju štrajkovi u preduzećima u kojima je privatizacija poĉela ili se završila. U principu, nije bilo nijedne veće relevantne sindikalne centrale koja je posle 2000. godine bila protiv privatizacije. Razlike su se odnosile na njenu brzinu, „poštenje“ i odnos prema posledicama. Na političkoj sceni dešavali su se drugaĉiji procesi, u kojima su nastajale i proradniĉke i socijaldemokratske partije. U jednom momentu bilo ih je više od dvadeset pet. Nijedan od njihovih vođa nije ozbiljno podrţao štrajkove i proteste radnika, najvećih gubitnika srpske tranzicije. U poslednje vreme aktuelni ministri su formirali i nove stranke, javno se predstavljajući zašēitnicima najsiromašnijih radnika i građana (na primer SDPS). Na njihovim osnivaĉkim skupštinama gostovali su i sindikalni lideri (na primer Ljubisav Orbović iz SSS). Na kongresima i vaţnim sastancima sindikalnih centrala gostovali su stranaĉki lideri (Boris Tadić, Rasim Ljajić, na primer, kod pomenutog sindikata).

Istraţivanja promena društvene strukture potvrdila su hipotezu da su „novi“ sindikati posle 2000. godine bili pod snaţnim uticajem političkih partija. Oni to nisu ni krili od javnosti, jer su neposredno uĉestvovali u formiranju „kriznih štabova“ i smeni više od 40 hiljada rukovodilaca u privrednim organizacijama i javnim ustanovama. Neka saznanja o dolasku na najvaţnija menadţerska mesta nekadašnjih sindikalaca, i ljudi koji su imali vaţnu ulogu u smeni vlasti, nameću zakljuĉak da je sindikat sluţio kao vaţan kanal liĉne i profesionalne promocije. Iz navedenog sledi, a to potvrđuje i istraţivanje društvenih sukoba i štrajkova, da je postojala cirkulacija pojedinaca između sindikalnih i političkih elita.

Ovom prilikom izdvojiću dva vaţna pitanja. Prvo se odnosi na sindikalne aktivnosti, proteste i generalne štrajkove uperene protiv aktuelne vlasti. Drugo je odnos sindikata prema štrajkaĉima tokom i posle njihovog okonĉanja. Naravno, od mnoštva aktivnosti i sukoba interesa sindikalnih centrala i pomenutih elita ovde izdvajam samo neke. Reĉ je o protestima i štrajkovima koji su se organizovali povodom donošenja najvažnijih sistemskih zakona, ali i ocene pojedinih štrajkova od strane raznih sindikata. U prvom sluĉaju vaţna su reagovanja sindikata na donošenje i izmene Zakona o radu, Zakona o privatizaciji, zakona o penzijskom sistemu, te podeli besplatnih akcija šest javnih prduzeća („Akciji za akcije“). Odmah da pomenem da su na sceni i granski

suprostavljaju svakom pokušaju organizovanja štrajka. Kada do njega i dođe, onda se sukobljeni sindikati javno deklarīšu protiv radnika u štrajku.

U Srbiji je uvek postojala makar jedna sindikalna centrala koja je bila „prorežimska“. Ovo je znaĉilo, pre svega, da je i štrajkove i nezadovoljstvo radnika, u skladu s tim procenjivala i organizovala. Posle 2000. godine nastajivana je saradnja političke elite na vlasti (DOS-a) sa UGSS „Nezavisnost“. Oni su imali sliĉne stavove u pogledu najvažnijih pravaca društvenih promena, a posebno o privatizaciji. Otuda u sindikalnoj štampi i javnom ponašanju zapaţamo saglasnost sindikalnog lidera i predstavnika vlasti o potrebi privatizacije. Druga sindikalna centrala, uzela je direktnog uĉešća u novoj vlasti (ASNS). Naime, njen predsednik Dragan Milovanović, postao je ministar rada. I jedan i drugi sindikat su nastojali da novoj vlasti daju više vremena da se dokaţe, a štrajkove koje su organizovali iz „stare“ SSSS centrale su ignorisali, a ĉesto i javno osuđivali. Kasnije se situacija menjala, tako što su sindikalci, pored međusobnih sukoba, uspešli da poremete i odnose u sopstvenim redovima. Poseban odjek u javnosti imali su sukobi u najvećoj sindikalnoj centrali, koji su imali i oblik klasiĉnog štrajka. Sukoba je bilo i na relaciji centrale i granskih sindikata. Primer za to je i odvajanje granskog sindikata metalaca iz UGSS „Nezavisnost“ i formiranje Industrijskog sindikata. Neki od tih sindikalnih sukoba delovali su pogubno za pomenutu centralu i sposobnost da se na vreme zašēite osnovni interesi članstva. Kako je proces tranzicije napredovao, a sindikalna imovina ostala i dalje u rukama starog/novog sindikata (SSSS), to se desilo da je ovaj sindikat postao najbrojniji na sindikalnoj sceni krajem ove decenije, ali i ekonomski najjaĉi. Sa formiranjem vladajuće koalicije 2008. godine ovaj sindikat je postao „bizak“ političkoj elitī. To se moţe zakljuĉiti po brojnim konkretnim potezima sindikalne elite, od kojih se posebno istĉu uĉešće u „socijalnom dijalogu“, izmenama i dopunama zakona o radu, formiranju kriznih grupa za pomoć ugroţenim radnicima, uloga domaćina za sastanke predstavnika vlasti, krupnih i srednjih preduzetnika i sindikata.

O protivĉnostima odnosa sindikalne i političke elite moţemo se uveriti kako kod određivanja prema privatizaciji, tako i kad su u pitanju štrajkovi u preduzećima u kojima je privatizacija poĉela ili se završila. U principu, nije bilo nijedne veće relevantne sindikalne centrale koja je posle 2000. godine bila protiv privatizacije. Razlike su se odnosile na njenu brzinu, „poštenje“ i odnos prema posledicama. Na političkoj sceni dešavali su se drugaĉiji procesi, u kojima su nastajale i proradniĉke i socijaldemokratske partije. U jednom momentu bilo ih je više od dvadeset pet. Nijedan od njihovih vođa nije ozbiljno podrţao štrajkove i proteste radnika, najvećih gubitnika srpske tranzicije. U poslednje vreme aktuelni ministri su formirali i nove stranke, javno se predstavljajući zašēitnicima najsiromašnijih radnika i građana (na primer SDPS). Na njihovim osnivaĉkim skupštinama gostovali su i sindikalni lideri (na primer Ljubisav Orbović iz SSS). Na kongresima i vaţnim sastancima sindikalnih centrala gostovali su stranaĉki lideri (Boris Tadić, Rasim Ljajić, na primer, kod pomenutog sindikata).

Istraţivanja promena društvene strukture potvrdila su hipotezu da su „novi“ sindikati posle 2000. godine bili pod snaţnim uticajem političkih partija. Oni to nisu ni krili od javnosti, jer su neposredno uĉestvovali u formiranju „kriznih štabova“ i smeni više od 40 hiljada rukovodilaca u privrednim organizacijama i javnim ustanovama. Neka saznanja o dolasku na najvaţnija menadţerska mesta nekadašnjih sindikalaca, i ljudi koji su imali vaţnu ulogu u smeni vlasti, nameću zakljuĉak da je sindikat sluţio kao vaţan kanal liĉne i profesionalne promocije. Iz navedenog sledi, a to potvrđuje i istraţivanje društvenih sukoba i štrajkova, da je postojala cirkulacija pojedinaca između sindikalnih i političkih elita.

Ovom prilikom izdvojiću dva vaţna pitanja. Prvo se odnosi na sindikalne aktivnosti, proteste i generalne štrajkove uperene protiv aktuelne vlasti. Drugo je odnos sindikata prema štrajkaĉima tokom i posle njihovog okonĉanja. Naravno, od mnoštva aktivnosti i sukoba interesa sindikalnih centrala i pomenutih elita ovde izdvajam samo neke. Reĉ je o protestima i štrajkovima koji su se organizovali povodom donošenja najvažnijih sistemskih zakona, ali i ocene pojedinih štrajkova od strane raznih sindikata. U prvom sluĉaju vaţna su reagovanja sindikata na donošenje i izmene Zakona o radu, Zakona o privatizaciji, zakona o penzijskom sistemu, te podeli besplatnih akcija šest javnih prduzeća („Akciji za akcije“). Odmah da pomenem da su na sceni i granski

sindikati, koji deluju i samostalno od sindikalnih centrala, što je specifiĉno za sindikate nekih velikih javnih preduzeća. Da protive pojedinih sindikalnih centrala imaju i političku dimenziju nisu javno osporavali ni njihovi organizatori i uĉesnici. Već u jesen 2001. godine SSSS je više puta organizovao proteste i generalne štrajkove u više gradova Srbije. Najvaţniji zahtev je bio povlaĉenje predloga Zakona o radu. Bilo je tu i prozviki konkretnih ministara da podnesu ostavku. Našao se i poziv za presipitavanje i odustajanje o privatizacije. Na sve to vlast je reagovala na klasiĉan naĉin. On podrazumeva i to da je događaju posvećena velika medijska paţnja, a da su nezadovoljniji ljudi dobili i batine. Bio je to prvi i poslednji zajedniĉki nastup dva velika sindikata SSSS i UGSS „Nezavisnost“. Među ozbiljnijim najavljenim i odrţanim javnim protestima u organizaciji SSSS bilo je „Marš gladnih od Beograda“ do Bora i Majdanpeka, potom „Za spas Srbije“, povremeni povodom prvomajskih praznika. U 2010. godini izostalo je i to, što je znak da sindikalni lideri imaju drugaĉije stavove o štrajnim nastupima i velikim protestima. Od strane „Nezavisnosti“ organizovani su protesti i štrajkovi metalaca, a bila je i podrška štrajkovima u preduzećima u kojima su imali svoje organizacije. Zanimljivo je da su i manje sindikalne centrale, kao ASNS, Konfederacija samostalnih sindikata (KSS) i sindikati javnih preduzeća više puta pokretali generalne štrajkove i proteste. Ćinili su to kad su procenili da ĉe poboljšati svoj materijalni poloţaj, ali najviše na poĉetku procesa restrukturiranja.

Proces privatizacije sam po sebi predstavljao je izazov za sindikate Srbije. Što je više napredovao, to je slamao moć sindikata, kako otpuštanjem radnika, gubitkom ĉlanarine, tako i pritiškom ekonomske i političke elite na sindikate da ne ometaju ekonomske i druge promene. Nepostojanje strategije dugoroĉnog delovanja sindikata u novim uslovima dodatno je sputavalo njihovo delovanje i zašēiti radnika koji su sve brţo gubili posao. Moţe se ĉak reći da su samo tamo gde su sindikati bili jaki, na vreme pripremljeni, zaposleni radnici bolje štētili svoje ekonomske interese. To se odnosi kako na njihove zadate, uslove rada, tako i na uslove pod kojima se ostajalo bez posla. Sindikati u privatizovanim preduzećima su bili različite društvene moći. U malim preduzećima jedva da su postojali, a u većim bilo je kako starih tako i novih sindikata. Naravno, interes svakog kapitaliste je da mu sindikati što manje ometaju proizvodne i ljudske odnose. Stoga su pored preuzetih sindikata nastojali da postoje i „gazdini“ sindikati. U preduzećima koje su kupile multinacionalne kompanije (MNK) situacija je bila razliĉita. U jedinama se gotovo zabranjivalo, ili stvarno ignorisao postojeće sindikalno organizovanje. U drugima su se poštovali sindikati, ali su pravila igre, pregovaranja, uslovi štrajkovanja i njihovog okonĉanja bili razliĉiti, prilagođeni interesima vlasnika i zakonodavstvu zemlje iz koje on dolazi. U takvim sluĉajevima domaće pravosuđe i politička elita su bili posmatraĉi, a ĉesto i oni koji štēite interese vlasnika na štetu sindikata i radnika.

U preduzećima koja su „neuspešno“ privatizovana bili su slabi i sindikati i štrajkaĉi. Radnici su se godinama iscrpljivali u traţenju svojih osnovnih prava iz radnog odnosa. Među najupornijima su bili sindikati koji su se ograđivali od štrajkova i protesta radnika. Kada su uĉestvovali u pregovorima sa predstavnicima vlasti dešavalo se da ih niko nije ni shvatao ozbiljno. Bilo je i lakovernih pristajanja na usmena obećanja resomog i drugih ministara, da bi se posle nekoliko meseci javno priznalo da su u tome bili prevareni i oni i radnici štrajkaĉi. Naravno, ekonomske i političke elite koristile su svaku mogućnost da iskoriste razne sindikate, ili klasiĉne štrajkbrehere, da ometu i skrate štrajkove. U tome su im svojim izjavama i ponašanjem mnogi sindikalci pomagali.

Ukratko reĉeno, u prethodnih deset godina srpske tranzicije sindikati su znaĉajno oslabljeni, a pre svega kroz proces privatizacije i institucionalne marginalizacije. Umesto organizacija koje štēite osnovne socio-ekonomske interese radnika, oni su se pretvorili u organizacije koje gube i identitet i stvarnu moć. Posebno im je opao ugled među klasiĉnim radnicima. Postali su najpre neposmatraĉi privatizacije, a posle i aktivni uĉesnici u njenom ubrzanju, usporavanju i otklanjanju socijalnih posledica. Za tako neke sindikati u društvima u tranziciji nisu imali materijalne, kadrovske, idejne i druge pretpostavke. Posebno se pogubnim pokazalo odsustvo solidarnosti unutar i između sindikalnih centrala. To je vlasti i ekonomskim elita vešto koristila, pa ĉak i podsticala.

kraj u narednom broju